

3η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Η φιλοσοφία ως προϋπόθεση για την ευδαιμονία
ΚΕΙΜΕΝΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ: Επίκουρος, Επιστολή στον Μενοικέα, 122

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Αρκετοί στοχαστές στην αρχαιότητα επέλεξαν την επιστολή ως μέσο διατύπωσης και διάδοσης των βασικών αρχών της διδασκαλίας τους. Κατέστησαν έτσι την επιστολογραφία διακριτό γραμματειακό είδος. Ήδη από την αρχαιότητα τα κείμενα αυτά –άτιτλα, όπως συνηθιζόταν για τα κείμενα όλων σχεδόν των γραμματειακών ειδών- τιτλοφορήθηκαν με αναφορά στον αποστολέα (συγγραφέα) τους και τον εκάστοτε παραλήπτη της επιστολής.

Σώζονται ακέραιες τρεις επιστολές του, με διδακτικό όλες χαρακτήρα. Σο Κείμενο Αναφοράς είναι η α' παράγραφος από την Επιστολή στον Μενοικέα (μαθητή του Επίκουρου).

Η Επιστολή στον Μενοικέα είναι ένας προτρεπτικός λόγος. Ο Επίκουρος προτρέπει τον Μενοικέα να ασκήσει τη φιλοσοφία. Στην πραγματικότητα, όμως, «ο προτρεπτικός αυτός προς τη φιλοσοφία είναι, μάλλον για πρώτη φορά στην ιστορία της φιλοσοφίας, μια ανοιχτή (στον αντίποδα της πολιτικής ή πνευματικής αριστοκρατίας) πρόσκληση σε όλους τους ανθρώπους: νέους και γέρους πρώτα, αλλά - μπορεί κάποιος να συμπληρώσει με βάση τα όσα γνωρίζουμε- και προς άνδρες και γυναίκες, ελεύθερους και δούλους, μορφωμένους και αμόρφωτους, πλούσιους και φτωχούς. Ίσως η μόνη διάκριση που υφίσταται να είναι ανάμεσα σε αυτούς που επιθυμούν να φιλοσοφήσουν και σε εκείνους που δεν επιθυμούν. Ωστόσο, και οι τελευταίοι, αν ακούσουν την αληθινή (δηλ. την επικούρεια) φιλοσοφία και τον σκοπό της, θα προστρέξουν στο κάλεσμά της». (Γ. Ζωγραφίδης)

Πώς αντιλαμβάνεται, όμως ο Επίκουρος τη φιλοσοφία (βλ. σχόλιο σελ. 31); Καταρχήν όχι ως απλή θεωρητική γνώση αλλά ως ένα τρόπο ζωής. Αυτός ο φιλοσοφημένος τρόπος ζωής μπορεί να οδηγήσει τον άνθρωπο στην *εὐδαιμονία* (βλ. σχόλιο σελ. 31), η οποία αποτελεί και στην επικούρεια διδασκαλία τον απώτερο στόχο του ανθρώπου, το τέλος της ζωής του. Η ψυχική οδύνη, ο σωματικός πόνος και η συνακόλουθη ταραχή της ψυχής είναι για τον Επίκουρο παγίδες που απειλούν την ηρεμία του ανθρώπου και ακυρώνουν την *εὐδαιμονία*, την ευτυχία του. Αλλά ο φιλοσοφημένος τρόπος ζωής λειτουργεί ως θεραπεία μιας ζωής που ασθενεί· η ευτυχία είναι αποκατάσταση της χαμένης υγείας και η φιλοσοφία θα οδηγήσει προς αυτήν λειτουργώντας θεραπευτικά.

Το περιεχόμενο μιας φιλοσοφημένης ζωής είναι η απαλλαγή από ποικίλους φόβους (φόβο για τα φυσικά φαινόμενα, τον πόνο και τον θάνατο, τους θεούς και τη μεταθανάτια ζωή). Και συνακόλουθα, μια ζωή γαλήνης, ηδονής και ελευθερίας. Η *ήδονη* αποτελεί για τον Επίκουρο ύψιστο αγαθό. Αλλά «η *ήδονη* δεν είναι τόσο στιγμιαία απόλαυση όσο μια διαρκέστερη ψυχική διάθεση, ικανοποίησης και γαλήνης».

Οι άνθρωποι, λέει ο Επίκουρος, έχουμε επιθυμίες, και μάλιστα τόσο πολλές και περίπλοκες που είναι αδύνατο να ικανοποιηθούν. Αλλά αυτό μας προκαλεί θλίψη, ταραχή ή και πόνο. Αν, όμως, διακρίνουμε τις επιθυμίες μας και περιοριστούμε στην ικανοποίηση των αναγκαίων, εκείνων που θα μας εξασφαλίσουν την απουσία πόνου και ταραχής, γινόμαστε ευτυχισμένοι. Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και με τις ηδονές· σημασία έχουν οι πιο μόνιμες από αυτές, είτε αφορούν στο σώμα είτε στην ψυχή, αυτές που προκύπτουν από την σταθερή ικανοποίηση των αναγκαίων επιθυμιών. Μια μετρημένη ζωή, λοιπόν, μπορεί, κατά τον Επίκουρο, να εξασφαλίσει στον άνθρωπο την ευτυχία.

Η περιρρέουσα ατμόσφαιρα διαμόρφωσης των απόψεων αυτών (Επίκουρος 341 π.Χ. -270 π.Χ.)

Οι απόψεις του Επίκουρου συνδέονται ασφαλώς με την εποχή στην οποία ζει και διαμορφώνει τις θέσεις του ο φιλόσοφος. Η Αθήνα είναι πλέον ανίσχυρη, έρμαιο στις διαθέσεις των επιγόνων του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ενώ το πολιτικό σύστημα της «πόλης-κράτους» έχει καταρρεύσει και οι αξίες που το καθόριζαν και το στηρίζαν έχουν εγκαταλειφθεί. Μέσα σ' ένα τέτοιο περιβάλλον ο άνθρωπος βιώνει ανασφάλεια και βρίσκεται σε σύγχυση. Σ' αυτόν τον άνθρωπο απευθύνεται ο Επίκουρος, ο οποίος προσπαθεί να τον στηρίξει και να τον καθοδηγήσει. Η φιλοσοφία του, λοιπόν, αντιπροσωπεύει μια εποχή που έχει χάσει το αίσθημα της ασφάλειας και ανταποκρίνεται στην ανάγκη των ανθρώπων –που νιώθουν ξεριζωμένοι από την πολιτική κοινότητα και φοβισμένοι από την αναταραχή της πολιτικής ζωής– να βρουν ψυχική γαλήνη και δύναμη να αντιμετωπίσουν την επικίνδυνη αβεβαιότητα των εξωτερικών περιστάσεων. Γι' αυτό, η φιλοσοφία παρουσιάζεται ως σύντροφος, πολύτιμος βοηθός του ανθρώπου σε όλη τη διάρκεια της ζωής του, εγγυήτρια της εσωτερικής σταθερότητας και της ψυχικής ισορροπίας και ευφροσύνης, ως στάση ζωής που τον παρηγορεί και τον στηρίζει στη, συχνά χαώδη και ακατανόητη, ζωή του.

ΔΟΜΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

- Η φιλοσοφία δεν έχει ηλικιακούς περιορισμούς: *Μήτε νέος τις ὦν ... πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον.*
- Άρνηση της φιλοσοφίας = άρνηση ευτυχίας: *Ὁ δὲ λέγων ... μηκέτι εἶναι.*
- Η προσφορά της φιλοσοφίας: *Ὅστε φιλοσοφητέον καὶ νέω καὶ γέροντι ... διὰ τὴν ἀφοβίαν τῶν μελλόντων.*
- Η αξία της ευτυχίας: *Μελετᾶν οὖν χρὴ ... εἰς τὸ ταύτην ἔχειν.*

Όπως και στον Προτρεπτικὸ του Αριστοτέλη, κεντρικὴ θέση στο συγκεκριμένο απόσπασμα της προτρεπτικῆς επιστολῆς του Επίκουρου ἔχει το ρηματικὸ ἐπίθετο *φιλοσοφητέον* (ως πρόταση: «χρὴ νέον καὶ γέροντα φιλοσοφεῖν»): ο Επίκουρος τονίζει ὅτι ἡ προτροπὴ του πρὸς τὴ φιλοσοφία ἀφορᾶ τόσο τοὺς νέους ὅσο και τοὺς γέροντες. Σο ἴδιο νόημα, ἐξάλλου, ἔχει ἡ εἰσαγωγικὴ και θεματικὴ πρόταση τῆς παραγράφου: ἡ φιλοσοφία εἶναι γιὰ ὅλους.

Ερμηνευτικὸ σχόλιο: Εὐλόγα μπορούμε να υποθέσουμε ὅτι, αναφερόμενος ο Επίκουρος και στα δύο ηλικιακὰ ἄκρα, συμπεριλαμβάνει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀνεξαρτήτως ηλικίας (και ὄχι μόνο ηλικίας). Τὴν προτροπὴ του γιὰ φιλοσοφία ο Επίκουρος τὴν υποστηρίζει με συμμετρικὲς γιὰ τοὺς νέους και τοὺς ηλικιωμένους αἰτιολογήσεις, ἀναιρῶντας με διαλογικὸ ὕφος υποθετικὲς ἀντιρρήσεις τῶν μεν και τῶν δε:

A1: Οἱ νέοι δεν πρέπει να θεωροῦν τὸν εαυτὸ τοὺς ἀνώριμο γιὰ τὴ φιλοσοφία.

A2: Οἱ ηλικιωμένοι δεν πρέπει να θεωροῦν τὸν εαυτὸ υπερώριμο γι' αὐτὴν (ὅτι δηλαδὴ ἔχουν περάσει πια τὴν ὥριμη γιὰ τὴ φιλοσοφία περίοδο τῆς ζωῆς τοὺς).

Και γιὰ τοὺς δύο τὸ ἐπιχείρημα εἶναι τὸ ἴδιο: Τὸ ζητούμενο τῆς ψυχικῆς υγείας δεν γνωρίζει ηλικία.

Αν θέλαμε να ἀνασυστήσουμε τὸν συλλογισμό που ὑπόκειται στὴ σκέψη του Επίκουρου, αὐτὸς θα ἐμφανιζόταν ως ἐξής:

- Προκειμένη πρώτη: Ἡ ψυχικὴ υγεία ἀφορᾶ τοὺς πάντες, νέους και ηλικιωμένους

- Προκειμένη δεύτερη και ἐννοούμενη: [Ἡ φιλοσοφία ἐξασφαλίζει τὴν ψυχικὴ υγεία]

- Συμπέρασμα: Οι πάντες, νέοι και ηλικιωμένοι, πρέπει να φιλοσοφούν.

Ερμηνευτικό σχόλιο: Η ιδέα ότι η φιλοσοφία φροντίζει την υγεία της ψυχής, όπως η ιατρική για την υγεία του σώματος, συναντάται συχνά, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, στα κείμενα του Επικούρου.

Σο αρχικό επιχείρημα αναδιατυπώνεται στη δεύτερη περίοδο με όρους συνωνυμίας:

ἄωρος = μήπω ὑπάρχειν ὥραν / μήπω παρῆναι τὴν ὥραν

πάρωρος = παρεληλυθῆναι τὴν ὥραν / μηκέτι εἶναι τὴν ὥραν

πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον = πρὸς εὐδαιμονίαν

Στην τρίτη περίοδο (επανα)κατατίθεται το συμπέρασμα, η κεντρική θέση δηλαδή του φιλοσόφου: Ὡστε φιλοσοφητέον καὶ νέω καὶ γέροντι, πλαισιωμένο από ένα δεύτερο επιχείρημα, και πάλι συμμετρικό:

B1: Οι νέοι, καθώς θα οδηγούνται προς τα γηρατεία, θα τείνουν να διασώσουν τη νεότητά τους, μέσα από την ευγνωμοσύνη για όσα ζουν.

B2: Οι ηλικιωμένοι, θα νιώθουν νέοι μέσα στα γηρατεία τους, καθώς θα αναπτύσσουν την έλλειψη φόβου για το μέλλον.

Η θέση που εδώ εννοείται: τόσο η ευγνωμοσύνη για τη ζωή, όσο και η αφοβία για τα μελλοντικά δεινά ή τον θάνατο αποτελούν μια φιλοσοφική στάση ζωής.

Η πρόταση-κατακλείδα της παραγράφου (το δείχνει ο σύνδεσμος οὖν) επικεντρώνεται στον όρο-κλειδί του κεντρικού νοήματος: την εὐδαιμονία. Αυτή καταξιώνεται ως απώτατος ανθρώπινος στόχος, διότι είναι ένα ολιστικό κριτήριο για την ανθρώπινη ζωή: η παρουσία της εξασφαλίζει τα πάντα, ενώ η απουσία της μας οδηγεί να πράττουμε τα πάντα, ώστε να την αποκτήσουμε.

Φιλοσοφία για την ευτυχία, λοιπόν.

Σημείωση: Υπάρχει διαφοροποίηση στο σημείο. Σύμφωνα με τη μετάφραση του Γ. Ζωγραφίδη (του σχολ. βιβλίου), τῷ μὲν = τῷ γέροντι, ενώ τῷ δὲ = τῷ νέω. Αντίθετα, άλλοι (βλ. Β. Μπετσάκος, *Επιμορφωτικό Υλικό*, σελ. 38) θεωρούν πως η συσχέτιση είναι ακριβώς αντίστροφη: τῷ μὲν = τῷ νέω, ενώ τῷ δὲ = τῷ γέροντι. Πάντως το συμπέρασμα και η ουσία του συλλογισμού δεν αλλάζουν: η φιλοσοφία είναι πολύτιμη σε κάθε ηλικία και γι' αυτό πρέπει να επιλέγεται σταθερά από τους ανθρώπους ως συνεπής στάση ζωής.

Επίσης, τα δύο οξύμωρα (γηράσκων νεάζη, νέος ἅμα καὶ παλαιός) έχουν ως στόχο να αισθητοποιήσουν την ιδέα πως μέσω του φιλοσοφικού στοχασμού επιτυγχάνεται η σύζευξη νεότητας και γηρατειών.

Επιμέρους σχόλια (πέραν όσων περιλαμβάνονται στον Φάκελο Υλικού)

- μήτε μελλέτω, μήτε κοπιάτω, φιλοσοφητέον, μελετᾶν χρή: Οι φράσεις αυτές έχουν τον έντονο δεοντολογικό χαρακτήρα (προστακτικές, ρημ. επίθετο –τέος, που δηλώνει το δέον, χρή +απαρέμφατο)· και ταιριάζουν στο γραμματειακό είδος: λόγος προτρεπτικός/διδακτική επιστολή.

- ὥρα (ἄωρος, πάρωρος): στην αρχική της σημασία η λέξη σημαίνει: ορισμένος χρόνος, χρονική περίοδος, εποχή του έτους, μέρος της ημέρας ή του ημερονύκτιου. Στη συνέχεια, όμως, η λέξη ὥρα έφτασε να δηλώνει τον κατάλληλο χρόνο, την κατάλληλη εποχή για κάτι (συνώνυμη της λέξης καιρός). Έτσι προέκυψε και η απρόσωπη έκφραση ὥρα ἐστί: είναι ώρα, ο κατάλληλος καιρός για να γίνει κάτι. Και αντίστοιχα το επίθετο ὥραϊος δηλώνει αυτόν που γίνεται την κατάλληλη στιγμή, που βρίσκεται

στην ακμή του, τον ώριμο. Στην αττική διάλεκτο η λέξη *ώρα* δήλωνε και την ώριμη ηλικία, μετά την νεότητα και πριν τα γηρατειά.

(βλ. τα παρακάτω λήμματα από το Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας, LIDDELL & SCOTT. Επιτομή του Μεγάλου Λεξικού, εκδ. Πελεκάνος 2007):

ἄωρος (Α), -ον (ώρα)· I. 1. άκαιρος, ανεπίκαιρος, Λατ. *intempestivus*, σε Αισχύλ., Ευρ.· με γεν., γήρως *ἄωρότερα*, πράγματα που δεν αρμόζουν στη γεροντική ηλικία, σε Πλούτ. **2.** άγουρος, ἄωρος πρὸς γάμον, στον ιδ. **II.** αυτός που δεν έχει τη νεανική φρεσκάδα, άσχημος, σε Ξεν., Πλάτ.

πάρ-ωρος, -ον (ώρα), αυτός που βρίσκεται εκτός εποχής, ανεπίκαιρος· ουδ. *πάρωρα* ως επίρρ., σε Ανθ. **ώρα**, Ιων. **ώρη, ή**, Επικ. γεν. πληθ. *ώραων*, Ιων. *ώρέων*· ποιητ. δοτ. πληθ. *ώραισι*, Λατ. *hora*·

A. κάθε στιγμή ή χρονική περίοδος, είτε του έτους, του μήνα ή της ημέρας (*νυκτός τε ὥραν καὶ μηνός καὶ ἐνιαυτοῦ*, σε Ξεν.)· απ' όπου, **I. 1.** τμήμα του έτους, εποχή· στον πληθ., εποχές, σε Ομήρ. Οδ., Ησίοδ. κ.λπ.· *περιτελλομέναις ὥραις*, σε Σοφ.· *τῆς ὥρας τοῦ ἐνιαυτοῦ*, σε Θουκ.· αρχικά διακρίνονταν τρεις εποχές· **α)** άνοιξη, ἔαρος ὥρη, ὥρη εἰαρινή, σε Όμηρ.· **β)** καλοκαίρι, θέρεος ὥρη, σε Ησίοδ., ὥρα θερινή, σε Ξεν.· **γ)** χειμώνας, χειμάτος ὥρη, σε Ησίοδ., ὥρη χειμερινή, σε Ομήρ. Οδ.· η τέταρτη εποχή, ὀπώρα, αναφέρεται πρώτα στον Αλκμ. **2.** απόλ., η ακμή του έτους, η ώρα της άνοιξης· *ὅσα φύλλα γίγνεται ὥρη*, σε Όμηρ.· στους ιστορικούς, η ώρα του έτους που είναι κατάλληλη για πόλεμο, το καλοκαίρι, κυρίως στη φράση, ὥρα ἔτους, σε Θουκ. κ.λπ. **3.** το έτος γενικά, σε Ηρόδ.· *ἐν τῇ πέρυσιν ὥρα*, κατά το προηγούμενο έτος, σε Δημ. κ.λπ. **4.** στον πληθ., τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, μεταξύ των οποίων το καλοκαίρι θεωρείται ο νότος, ενώ ο χειμώνας ο βορράς, σε Ηρόδ. **II. 1.** μέρος της ημέρας ή του ημερονυκτίου, αἱ ὥραι τῆς ἡμέρας, οι ώρες της ημέρας, τα μέρη της ημέρας, πρωί, μεσημέρι, απόγευμα, βράδυ, σε Ξεν.· επίσης, *νυκτός ἐν ὥρη*, την ώρα της νύχτας, σε Ομηρ. Ὑμν.· *ὀψὲ τῆς ὥρας*, αργά μέσα στην ημέρα, σε Δημ. **2.** μέρα και η νύχτα πηθ. χωρίστηκαν πρώτα σε είκοσι τέσσερις ώρες από τον αστρονόμο Ίππαρχο (περίπου το 150 π.Χ.)· αλλά η διαίρεση της φυσικής μέρας (από ανατολή ηλίου μέχρι δύση) σε δώδεκα μέρη είχε εισαχθεί ήδη πριν από τον Ηρόδ. (2. 109). **III. 1.** κατάλληλη στιγμή ή εποχή για ένα πράγμα (καιρός), όταν ὥρα ἦκη, σε Ξεν. κ.λπ. **2.** με γεν. *πράγμ., ὥρη κοίτοιο, ὕπνου*, η ώρα του κρεβατιού, η ώρα του ύπνου, σε Ομήρ. Οδ.· ὥρη δόρποιο, στο ιδ.· *καρπῶν ὥραι*, σε Αριστοφ. **3.** ὥρα (έστιν), με απαρ., είναι ώρα, κατάλληλος καιρός για να γίνει κάτι, ἀλλὰ καὶ ὥρη εὔδειν, σε Ομήρ. Οδ.· *δοκεῖ οὐχ ὥρα εἶναι καθεύδειν*, σε Ξεν. κ.λπ. **4.** με επιρρ. χρήση, *τὴν ὥρην*, κατά τον προσήκοντα χρόνο, σε Ηρόδ., Ξεν.· *ἀλλὰ τὴν ὥρα*, σε αυτήν τη στιγμή, σε Ησίοδ.· *ἐν ὥρη*, στον προσήκοντα χρόνο, στην κατάλληλη στιγμή, σε Ομήρ. Οδ., Αριστοφ.· επίσης, *αἰεὶ ἐς ὥρας*, κατά διαδοχικές εποχές, σε Ομήρ. Οδ.· *καθ' ὥραν*, σε Θεόκρ.· *πρὸ τῆς ὥρας*, σε Ξεν. **IV.** μεταφ., η ακμή της νεότητας, νεότητα, νεαρή ηλικία· ὥραν ἔχειν, σε Αισχύλ.· *πάντες οἱ ἐν ὥρα*, σε Πλάτ. κ.λπ.· *φεῦ, φεῦ τῆς ὥρας!* τοῦ κάλλους!, αχ! τί νιάτα! τί ομορφιά! σε Αριστοφ. κ.λπ.· **V.** = *τὰ ὥραῖα*, καρποί που παράγονται κατά τις εποχές του έτους, σε Ξεν. **B.** με μυθολογική σημασία, αἱ Ὁραι, οι Ωρες, φύλακες των πυλών του ουρανού, σε Ομήρ. Ιλ., και υπηρέτριες των θεών, στο ιδ.· ήταν τρεις στον αριθμό, κόρες του Δία και της Θέμιδος· η Ευνομία, η Δίκη και η Ειρήνη, φύλακες των έργων των ανθρώπων, προστάτιδες των ωρών του έτους και των καρπών της εποχής, σε Ησίοδ.· πολλές φορές βρίσκονται μαζί με τις Χάριτες, *Χάριτες καὶ εὐφρονες Ὁραι*, σε Ομηρ. Ὑμν., Ησίοδ.

ώραῖος, -α, -ον, I. 1. αυτός που παράγεται στη σωστή εποχή (ώρα), εποχιακός, έγκαιρος, ώριμος· λέγεται ιδίως για τα φρούτα, όπως το Λατ. *hornus* (από το *hora*)· βίος ή βίοντος ώραῖος, μεγάλη ποσότητα από φρούτα (γενικά από τροφές) που μαζεύτηκαν την κατάλληλη εποχή, σε Ησίοδ.· ώραῖοι καρποί, τα φρούτα, γενικά οι καρποί της εποχής, σε Ηρόδ.· με αυτή τη σημασία, ώραῖα, τά, σε Θουκ., Ξεν.· επίσης, λέγεται για τα ζώα, ώραῖοι ἄρνες, τα αρνιά του έτους, σε Ανθ. 2. ή ώραῖα, όπως ώρα I. (βλ. αυτ.). 3. καλοκαίρι, ιδίως οι τέσσερις-πέντε μήνες κατά τους οποίους γίνονταν οι εκστρατείες, σε Δημ.· αλλά επίσης, τὴν μὲν ώραῖην οὐχ ὕει, δεν βρέχει κατά την εποχή (ενν. της βροχής), σε Ηρόδ. **II.** 1. αυτός που συμβαίνει ή γίνεται στην προσήκουσα εποχή, στον κατάλληλο καιρό, εποχιακός, έγκαιρος· ἄροτος, ἔργον, σε Ησίοδ.· ώραῖόν ἐστι, ο καιρός είναι καλός, σε Πλούτ. 2. μεταφ., εποχιακός, έγκαιρος, κατάλληλος, αρμόδιος, ώραῖα ἱερά, σε Πλάτ. **III.** 1. λέγεται για ανθρώπους, κατάλληλος ή ώριμος για κάποιο πράγμα· με γεν., γάμων ή γάμου ώραῖη, σε Ηρόδ.· ἐς ἥβην ώραῖαν γάμων, σε Ευρ.· λέγεται για ηλικιωμένος άνθρωπος, ώριμος για θάνατο· πατήρ γε μὴν ώραῖος, στον ίδ.· ώραῖω ἔσταμεν βίου, θανεῖν ἔτοιμος, στον ίδ. 2. αυτός που βρίσκεται στην ακμή της ηλικίας του, νεανικός, σε Ησίοδ., Ξεν. 3. γενικά, λέγεται για πράγματα, όμορφος, χαριτωμένος, σε Κ.Δ.)

- γηράσκων νεάζη, νέος ἄμα καὶ παλαιός ἤ: Με το διπλό αυτό οξύμωρο, ο Επίκουρος τονίζει ότι η φιλοσοφία συμβάλλει στην υπέρβαση, ως ασήμαντων τελικά, των ηλικιακών διαφοροποιήσεων. Κατά προέκταση, η φιλοσοφία αναιρεί και άλλες διακρίσεις μεταξύ των ανθρώπων. Και δεν είναι τυχαίο ότι η φιλοσοφική σχολή του Επίκουρου, ο Κῆπος, ήταν ανοικτός τόσο στους Αθηναίους όσο και στους άλλους Έλληνες, αλλά και σε γυναίκες, σε δούλους, σε φτωχούς ή και αμόρφωτους ανθρώπους.

- γεγονότων, μελλόντων. παρούσης, ἀπούσης: Είναι έντονη η χρονικότητα που αποπνέουν αυτές οι αντιθέσεις (στη διαχρονία η πρώτη, στη συγχρονία η δεύτερη). Αντανακλούν την κατασταλαγμένη πεποίθηση του Επίκουρου ότι η γέννηση και ο θάνατος περικλείουν αυστηρά την ανθρώπινη ζωή· ούτε προϋπαρξη της ψυχής υπάρχει, ούτε μεταθανάτια ζωή (αθανασία της ψυχής).

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΡΙΖΑ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

μέλλω (= σκοπεύω να κάνω κάτι, καθυστερώ): μέλλον, μελλοθάνατος, μελλόννυμφος, μελλούμενος, ἀμελλητί (= χωρίς αργοπορία)

νέος: νεάζω, νεανίας, νεανικός, νεάνις-ιδος (=παρθένα), νεανίσκος (=παλληκαράκι), νεαρός, νεοσσός, νεότης, νεώτερος, νεωτερίζω, νεωτερισμός, νεόδημος, νεολαία, Νεοπτόλεμος, νεότευκτος.

γέρων: γηραιός, γηραλέος, γήρανση, αγέραστος, γεροντάκος, γερουσία, υπέργηρος.

ύπαρχω(< ἄρχω): ύπαρξη, υπαρκτικός, υπαρξιακός, υπαρκτός, ανύπαρκτος, ύπαρχος

κοπιάτω: ανακοπή, αποκοπή, εγκοπή, κόπος, υπερκόπωση, ξυλοκόπος, κοπάζω, κόπασμα (=χαλάρωση), κόπανος, κοπανίζω, κοπανιστήριο, κοπανιστός, κοπιώδης, κοπτός, κοπτικός, κοπάδι, κόμμα, κομματικός, κομμάτι, απόκομμα, προσκόπτω (=σκοντάφτω).

ώρα: ωραῖος (= ώριμος, γεμάτος χάρη), εξωραϊζω, ωραιότητα, ώριμος, ωριμάζω, ωριμότητα, ωρολόγιο, άωρος, πρόωρος, οπώρα, οπωροπώλης.

ἐστίν: ουσία, όντως, ον, εσθλός, έτυμον (< ετυμηγορία, ετυμολογία), παρών, απών, περιούσιος, περιουσία.

λέγοντι: αναλογία, αναλογικός, απολογητικός, απολογία, απόρρητος, διάλεκτος, διάλεξη, διαλογικός, διάλογος, δυσλεκτικός, δυσλεξία, έλλογος, επικός, επίλογος, επίρρημα, έπος, ιδιόλεκτος, κυριολεκτικός, κυριολεξία, λεκτικός, λέξη, λεξικό, λεξικογράφος, λεξιλόγιο, λεξιπενία, λογική, λογικός, λογοπαίγνιο, λόγος, μονολεκτικός, μονόλογος, ομολογία, παράλογος, παρρησία, πρόλογος, ρήμα, ρήση, ρητό (το), ρήτορας, ρητορικός, ρητός, ρήτρα, συνδιάλεξη, υπόλογος.

παρεληλυθέναι: (< έρχομαι/είμι) ιταμός (= ορμητικός), ιταμότητα, ανεξίτηλος, απρόσιτος, εξιτήριο, εισιτήριο, έπιούσα (=ή έπομένη μέρα), επιούσιος, έλευση, συνέλευση.

γεγονότων: γεγονός, γενεά, γενέθλιος, γένεση, γενέτειρα, γενετήσιος, γενετικός, γενιά, γενικός, γέννηση, γηγενής, γονέας, γονή, γονίδιο, γονικός, γονιμοποίηση, γόνιμος, γονιμότητα, γόνος, γονότυπος, γυνή, εγγενής, εγγονός, νεογνό, γνήσιος, συγγενής, υπογονιμότητα.

χρή: άχρηστος, δύσχρηστος, εύχρηστος, χρεία, χρειώδης, χρεόγραφο, χρεολύσιο, χρήστης, χρηστικός.

ποιούντα: ποίημα, ποίηση, μεταποίηση, προσποίηση, ποιητής, ποιητικός, χειροποίητος, προσποιητός.

χάριν: χαρά, χάρη, χαρίζομαι, χάρισμα, χαριστικός, αχάριστος, ευχάριστος, χαριεντίζομαι (=λέω άστεία), περιχαρής, χάσμα, χαρμονή, χαρμοσύνη, χαρμόσυνος, χαρωπός, Χάρων-ωνος (= ο Χάρος)

μελετάν: (<μέλομαι = φροντίζω) μέλημα, μελέτη, μελετηρός, επιμελής, έπιμελούμαι, αμεταμέλητος, μεταμέλεια.

έχομεν: οχυρό, ενέχυρο, εκχειρία, όχημα, ένοχος, έξοχος, κάτοχος, μέτοχος, υπέροχος, ηνίοχος, ανοχή, αντοχή, αποχή, ενοχή, περιοχή, υπεροχή, συνοχή, ανακωχή, έξοχα, εχέφρων (=συνετός), εχέμυθος (=πού κρατάει τό μυστικό), εχέγγυος (= αξιόπιστος), συνεχής, νουνεχής, πολιούχος, ραβδούχος, ανεκτός, ανεκτικός, ανθεκτικός, πε - ριεκτικός, συνεκτικός, καχεκτικός, ακάθεκτος, έξις (=συνήθεια), μέθεξη (=συμμετοχή), ευεξία, καχεξία, έξής, καθεξής, εφεξής, πλεονεκτώ, σχέση, ανάσχεση, κατάσχεση, σχεδόν, σχεδιάζω, σχήμα, σχηματίζω, σχολή, σχολάζω, σχετικός, σχετίζομαι, ακατάσχετος, άσχετος, κακουχία, κλειδούχος, κληρούχος, μειονεξία, πλεονεξία, πλεονέκτης, πρόσχημα, ταλαντούχος.

πράττομεν: πράγμα, απράγμων, πολυπράγμων, πραγματεύομαι, πραγματεία, πραγματευτής, πραγματικός, πρακτικός, άπρακτος, πράξη.

Πηγές

Δρ. Ιωάννης Παναγιώτης Αμπελάς, Φιλοσοφικός Λόγος Αρχαία Ελληνική Γραμματεία Ο.Π. Ανθρωπιστικών Σπουδών Γ' Λυκείου

https://akisambelas.wordpress.com/g_lykeiou/archaia-ellinika-didagmeno-kai-adidakto/

Βασίλειος Μπετσάκος, Επιμορφωτικό Υλικό για τα Αρχαία Ελληνικά Γ' Λυκείου

https://filologika.gr/wp-content/uploads/2019/06/22-0255-01_Archaia-Ellinika_G-Lykeiou_Fakelos-Ylikou.pdf

Αρχαία Ελληνικά. Φιλοσοφικός λόγος, Γ' Γενικού Λυκείου Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών, ΟΕΔΒ

<https://www.patakis.gr/files/1186793.pdf>

Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής Μ. Τριανταφυλίδη

https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html

Ετυμολογικό Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Ευάγγελου Μαντουλίδη

https://mandoulides.edu.gr/wp-content/uploads/2016/07/Lexiko_Evang_Madoulidi.pdf

Άξονες συσχέτισης των Παράλληλων Κειμένων με το Κείμενο Αναφοράς

1. Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, Β 2.1-4, 1103b26-1104a5

Ο Αριστοτέλης επιμένει στην πρακτική σημασία τόσο της ηθικής καθ' εαυτήν όσο και της φιλοσοφικής πραγματείας που ερευνά και αναλύει τη σχετική προβληματική. Η προσωπική του μακροχρόνια και επίμονη ενασχόληση με ζητήματα ηθικής φιλοσοφίας δεν έγινε θεωρίας ένεκεν αλλά *ἵνα ἀγαθοὶ γενώμεθα* στο άμεσο ζητούμενο της ηθικής, αντίθετα προς άλλες επιστήμες που υπάρχουν τοῦ εἰδέναι χάριν, δεν τον ενδιέφερε η θεωρία για τη θεωρία, η αναποτελεσματική γνώση για την ίδια τη γνώση, αλλά πίστευε ότι εμβαθύνει γνωστικά για να βοηθήσει τον εαυτό του και τους άλλους να γίνουν άνθρωποι καλύτεροι, να κατακτήσουν το αγαθό.

Για το τι είναι για τον Επίκουρο η φιλοσοφία βλ. σχόλιο σελ. 31.

Και οι δύο φιλόσοφοι λοιπόν συμφωνούν στο ότι η φιλοσοφία έχει χρηστικό χαρακτήρα, αν και η προσέγγιση του καθενός είναι διαφορετική. Για τον Επίκουρο η φιλοσοφία έχει θεραπευτικό και διδακτικό στόχο, ενώ για τον Αριστοτέλη είναι η εκτέλεση των συγκεκριμένων ενεργειών που έχουν ως στόχο ο άνθρωπος να οδηγηθεί στην αρετή. Επομένως, φαίνεται να έχει πιο γενικό και αόριστο περιεχόμενο.

Το γεγονός ότι η αριστοτελική ηθική είναι εξ αρχής προσανατολισμένη όχι στη γνώση αλλά στην πράξη έχει καίριες γνωσιολογικές συνέπειες. Ο φιλόσοφος δεν πρόκειται να αναζητήσει απόλυτες αξίες και ακαταμάχητες αλήθειες, αλλά θα εξετάσει την ηθική πράξη μέσα σε συγκεκριμένα ιστορικά συμφραζόμενα και χωροχρονικά πλαίσια. Η ηθική πράξη είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον *καιρόν*, τη χρονικά εντοπισμένη συγκυρία.

2. Επικούρειοι: Επίκουρος και Διογένης Οινωανδρεύς

Για τον ιαματικό ρόλο της φιλοσοφίας βλ. σχόλιο σελ. 31)

Η δημόσια επιγραφή του Διογένη από τα Οινώανδα (πόλη της σημερινής νοτιοδυτικής Τουρκίας) αποτελεί σημαντική πηγή για την επικούρεια φιλοσοφία. Είναι, μάλιστα, πολύ πιθανό ότι βασίζεται σε επιστολή του ίδιου του Επίκουρου. Κεντρική ιδέα του αποσπάσματος αποτελεί ο πανανθρώπινος χαρακτήρας της επικούρειας φιλοσοφίας, και η πρακτική ωφελιμότητα της φιλοσοφίας στην ζωή του κάθε ανθρώπου. Ο Διογένης απευθύνεται στους πάντες υπερβαίνοντας όρια χρόνου (*δίκαιον δ' ἐστὶ καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς ἐσομένοις βοηθῆσαι -κακῆϊνοι γάρ εἰσιν ἡμέτεροι καὶ εἰ μὴ γεγόνασί πω*) και χώρου (*πρὸς δὲ δὴ φιλάνθρωπον καὶ τοῖς παραγεινομένοις ἐπικουρεῖν ξένοις*). Στην εποχή του έχει προ πολλού καταρρεύσει η πολιτειακή δομή της αρχαιοελληνικής πόλεως και ο φιλόσοφος μπορεί πια να ενστερνίζεται ένα πνεύμα οικουμενικό. Τότε μπορεί κανείς (όπως και ο Διογένης) να γίνει άνετα θιασώτης της πολύ παλαιότερης, αλλά ανθεκτικής και ακμάζουσας, επικούρειας διδασκαλίας, ακριβώς γιατί αυτήν ενείχε εξ αρχής μια πανανθρώπινη απόβλεψη. Αυτήν αντανakλά το ίδιο το κολοσσιαίο μέγεθος της επιγραφής: ένα τεράστιο βιβλίο, ανοικτό σε όλες τις σελίδες του, για να το διαβάσει ο καθένας.